

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego - Izba Cywilna

Palestra 41/3-4(471-472), 225-229

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew Strus

■ Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

Wybór orzeczeń z zakresu postępowania cywilnego

Kasacja

Przeгляд rozpoczniemy od omawiania dopuszczalności kasacji, skoro ta przesłanka decyduje (art. 393⁵ i art. 393⁸ § 1 k.p.c.) o najdotkliwszym dla praktyki rozstrzygnięciu, tj. odrzuceniu kasacji, uzasadniającym postawienie adwokatowi lub radcy prawnemu zarzutu niestaranności w wykonywaniu obowiązków zawodowych. Usterki legislacyjne dokonanych zmian niejednokrotnie mogą usprawiedliwiać interpretację przepisów przyjętą przez wnoszącego kasację, mimo że nie została zaakceptowana przez sądy, zwłaszcza w początkowym okresie obowiązywania przepisów. Gorzej, gdy jest widoczne, że autor nie zapoznał się z wyraźnym tekstem ustawy, np. w razie wniesienia kasacji przez pełnomocnika strony od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, wydanego przed 1 lipca 1996 r.

W **postanowieniu z 29 listopada 1996 r. I CZ 21/96** zwrócono uwagę, że wstępna kontrola kasacji, sprawowana przez sąd drugiej instancji (art. 393⁵ k.p.c.) obejmuje wszystkie ustawowe przesłanki warunkujące dopuszczalność jej wniesienia (art. 392–393² k.p.c.). W tej sprawie sąd drugiej instancji odrzucił kasację, sporządzoną osobiście przez stronę nie mającą kwalifikacji i stwierdzeniu, że wartość przedmiotu zaskarżenia jest niższa od pięciu tysięcy złotych nie przytoczono w niej ustawowych podstaw. Zażalenie do Sądu Najwyższego, przysługujące na takie postanowienie, zostało oddalone.

Wypadki nieprzytoczenia podstaw mają zróżnicowany charakter. W jednej ze spraw autor kasacji powoływał się na brak wyjaśnienia wszystkich istotnych okoliczności faktycznych oraz sprzeczność ustaleń z treścią zebranego w sprawie materiału. Kasacja została odrzucona, gdyż przepisy art. 393¹ k.p.c. nie wymieniają takich podstaw. Można wyobrazić sobie zaskoczenie skarżącego, przyzwyyczajonego do podstaw rewizyjnych (art. 368 pkt 3 i 4 k.p.c. sprzed zmiany), który być może przypuszczał, że w tak sformułowanych podstawach mieszczą się na pewno jakieś naruszenia przepisów postępowania.

W wyroku z 6 grudnia 1996 r. II UKN 25/96 zwrócono uwagę na konieczność wykazania, że doszło do naruszenia **konkretnego** przepisu procedury i to obiektywnie istotnego, a także wskazania błędów lub braków, świadczących o naruszeniu danego przepisu. Przepisy obiektywnie istotne dotyczą treści czynności procesowych. Może to być na przykład niedopuszczenie dowodu na fakty sporne między stronami, mające dla sprawy istotne znaczenie. Uchybienia tego nie sanuje przeprowadzenie dowodu uzupełniającego, to jest przesłuchanie stron, z pominięciem innych środków dowodowych, istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy (**wyrok z 22 listopada 1996 r. II UKN 14/96**).

Dodać należy, że „...samo naruszenie przepisów postępowania nie jest wystarczającą podstawą skargi kasacyjnej” (**wyrok z 29 listopada 1996 r. III CKN 14/96**), ponieważ ustawa wymaga ponadto wykazania istotnego wpływu na wynik postępowania.

Powoływanie podstaw rewizyjnych w okresie obowiązywania modelu rewizyjnego nie uzyskało zbyt wielkiej rangi. Ze względu na dawny przepis art. 381 k.p.c. sąd rewizyjny w praktyce musiał z urzędu kontrolować także przestrzeganie ważniejszych norm proceduralnych. Ten stan doprowadził do ujmowania niejednokrotnie uzasadnienia rewizji jako konglomeratu zarzutów, własnych ocen i wniosków. W postępowaniu kasacyjnym takie przyzwyczajenia stały się niebezpieczne, ponieważ... „nie zawiera uzasadnionych podstaw kasacja, w której zarzut naruszenia przepisów postępowania opiera się na własnej ocenie zebranego w sprawie materiału dowodowego” (**wyrok z 17 grudnia 1996 r. III CKN 20/96**), a także... „okoliczności, które podniesione zostały w uzasadnieniu kasacji ale nie wiążą się z podstawami, na których została ona oparta, nie mogą być traktowane jako samodzielne, dalsze podstawy kasacji” (**postanowienie z 20 listopada 1996 r. II CKN 11/96**).

Wymagania stawiane kasacji są bez wątpienia wysokie. *Noblesse oblige*, uznano zatem, że... „brak w kasacji przytoczenia podstaw i ich uzasadnienia jest brakiem istotnym, który sprawia, że musi ona zostać odrzucona bez możliwości uzupełnienia” (scil. po terminie określonym w art. 393⁴ k.p.c.). Często spotykaną wadą przy wskazywaniu podstaw jest ograniczenie się do dosłownego przepisania art. 393¹ pkt 1 i 2 k.p.c. bez skonkretyzowania normy prawnej. Sprawa jest poważna, ponieważ Sąd Najwyższy związany przepisem art. 393¹¹ k.p.c. nie ma obowiązku wyszukiwania w aktach sprawy, czy znajduje uzasadnienie ogólnikowo wskazana w kasacji podstawa (tak m.in. w **wyroku z 14 listopada 1996 r. I CKN 6/96**). Obowiązkiem wnoszącego kasację jest wskazanie naruszonej normy, a nie tylko przepisu, zawierającego często kilka norm oraz wykazanie, że ta podstawa jest usprawiedliwiona.

Kunsztu prawniczego wymaga zaskarżenie ustaleń faktycznych.

Taksatywne wyliczenie podstaw w art. 393¹ k.p.c. powoduje, że nieumiejętne próby skazane są na odrzucenie, a w pewnych sytuacjach na oddalenie kasacji, gdyż – jak stwierdzono w **wyroku z 6 listopada 1996 r.** – „kasacja nie może opierać się na kwestionowaniu faktów ustalonych wcześniej w postępowaniu sądowym”.

Przed wszystkim trzeba pamiętać, że omawiany tu środek zaskarżenia przysługuje od orzeczeń wydanych przez sąd drugiej instancji. Wobec tego... „treść art. 393¹ k.p.c. należy wyklądać w takim znaczeniu, że podstawę kasacji stanowią mogą wyłącznie uchybienia popełnione przez sąd drugiej instancji, polegające bądź na naruszeniu prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, bądź na naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli miało ono wpływ na wynik sprawy. Kasacja wniesiona z podstawy przewidzianej przez art. 393¹ pkt 2 k.p.c. podlega oddaleniu, jeżeli podstawa ta została uzasadniona wyłącznie naruszeniem przepisów postępowania przez sąd pierwszej instancji” (**wyrok z 20 grudnia 1996 r. III CKN 21/96**).

W innym orzeczeniu Sąd Najwyższy stwierdził wprost, że „w postępowaniu kasacyjnym SN nie bada trafności ustaleń faktycznych sądu drugiej instancji, jeżeli przy ich poczynieniu nie naruszono przepisów postępowania” (**wyrok z 11 października 1996 r. III CKN 1/96**).

Ponieważ kodeks nie zna ustawowej podstawy kasacji w postaci np. błędu w ustaleniach faktycznych, to podważanie tych ustaleń, poza sygnalizowanymi już przypadkami wykazania, że sąd naruszył reguły procesowe (np. niedopuszczenie istotnego dowodu, nieuwzględnienie wniosku o powtórzenie dowodu przeprowadzonego z naruszeniem praw strony, pominięcie istotnych dowodów podczas oceny zebranego materiału itd.) może być dokonywane także pod kątem zastosowanych przez sąd kryteriów oceny wiarygodności i mocy dowodowej zeznań świadków oraz zgodności dokonanych ustaleń z materiałem faktycznym sprawy (tak **postanowienie z 29 października 1996 r. III CKN 8/96**).

Przechodząc do szczegółowych rozstrzygnięć o niedopuszczalności kasacji ze względu na kryteria wymienione w art. 392–393 k.p.c., można wskazać następujące przykłady.

Postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie odrzucające wniosek i zażalenie co do sporządzenia uzasadnienia orzeczenia sądu pierwszej instancji w przedmiocie zwolnienia uczestnika postępowania od opłat sądowych oraz odrzucające wniosek o uzupełnienie postanowienia sądu pierwszej instancji nie jest orzeczeniem kończącym postępowanie w sprawie, w rozumieniu art. 392 § 1 k.p.c. i nie przysługuje na nie kasacja do Sądu Najwyższego (**postanowienie z 14 listopada 1996 r. I CKN 7/96**).

Również postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na zarządzenie o zwrocie pozwu nie jest postanowieniem, o którym

mowa w art. 392 § 1 k.p.c. i kasacja od niego nie przysługuje (**postanowienie z 19 grudnia 1996 r. II CKN 60/96**).

Kasacja jest niedopuszczalna od postanowienia wydanego w postępowaniu upadłościowym, ale nie kończącego postępowania upadłościowego. Kasacja ta podlega odrzuceniu (**postanowienie z 14 listopada 1996 r. I CKU 28/96**).

Postanowienie sędziego komisarza w przedmiocie sprawdzenia i wciągnięcia na listę wierzytelności w postępowaniu układowym nie kończy postępowania w sprawie (**postanowienie z 30 października 1996 r. I CZ 10/96**).

Nie sposób znaleźć wytłumaczenia dla wniesienia kasacji od orzeczenia sądu drugiej instancji, uchylającego zaskarżone orzeczenie w części i przekazującego sprawę w tym zakresie sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Sąd Najwyższy musiał stwierdzić jej niedopuszczalność (**wyrok z 18 grudnia 1996 r. I CKN 28/96**).

Do postanowień kończących postępowanie w sprawie zaliczono:

a) postanowienie w przedmiocie odrzucenia skargi o wznowienie postępowania. Sąd Najwyższy zwrócił przy tej okazji uwagę, że przepis art. 392 § 1 k.p.c. nie rozróżnia orzeczeń merytorycznych od formalnych i wskazał jako przykłady orzeczeń formalnych podlegających zaskarżeniu kasacją (po wyczerpaniu toku instancji) postanowienie o odrzuceniu pozwu, o umorzeniu postępowania i o odrzuceniu apelacji (**postanowienie z 22 listopada 1996 r.**).

b) postanowienie sądu drugiej instancji oddalające zażalenie na postanowienie odmawiające przywrócenia terminu do wniesienia apelacji (**postanowienie z 19 listopada 1996 r. III CKN 12/96**).

Jeśli chodzi o wyłączenia przedmiotowe z art. 393 k.p.c., należy odnotować **postanowienie z 12 grudnia 1996 r. I CZ 11/96**. Stwierdzono w niej, że „w sprawie o alimenty, gdy dotyczy ona wysokości świadczeń, nie przysługuje kasacja (...)”; wyłączenie to ma charakter przedmiotowy, dlatego też rozciąga się na wszelkie postacie i formy postępowania, w tym odnosi się również do zażalenia na postanowienie o odrzuceniu wniosku o wykładnię wyroku.

Badanie dopuszczalności zaskarżenia, w drodze kasacji, postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 519¹ k.p.c.) obejmuje także możliwość żądania zmiany tego postanowienia – przez zainteresowanego wnoszącego kasację – w trybie określonym w art. 679 k.p.c. (**postanowienie z 29 października 1996 r. III CKN 8/96**).

Wśród ustawowych kryteriów wyłączenia kasacji znalazła się wartość przedmiotu zaskarżenia w sprawach o świadczenie. Rozwiązanie przyjęte w ustawie nie poddaje się łatwo wykładni i prowadzi do zastanawiających wyników... Po pierwsze, oderwane zostało od pojęcia roszczenia, stanowiącego oś sporu przed sądem (w art. 393⁴ k.p.c.

pozostawiono jednak to pojęcie). Po wtóre, w zdaniu drugim p-ktu 1 art. 393 znajdujemy odesłanie „odpowiednie” do przepisów o wartości przedmiotu sporu. Wątpliwości te ujawniły się w ważnych, ze społecznego punktu widzenia, sprawach o eksmisję z lokalu mieszkalnego. Przy rozwiązywaniu najmu z przyczyn innych niż określono w art. 32 ustawy o najmie lokali (...), tj. przez wytoczenie powództwa o ukształtowanie stosunku prawnego (art. 33 tej ustawy), dopuszczalność kasacji nie ulega wątpliwości, gdyż nie jest to sprawa o świadczenie i wartość przedmiotu zaskarżenia nie ma znaczenia. Natomiast w razie typowego wypowiedzenia i żądania eksmisji byłego najemcy, przedmiotem sprawy jest określone zachowanie się dłużnika uznawane za świadczenie (choć i w tym punkcie poglądy teorii nie są zgodne). Wartość przedmiotu sprawy liczona według reguły z art. 23 k.p.c. tylko w sporadycznych wypadkach przekroczy pięć tysięcy złotych (czynsz ponad 400 zł miesięcznie!), przy czym wartość zaskarżenia nie może być wyższa od wartości przedmiotu sporu. W tych wypadkach (najliczniejszych) orzeczenia nie podlegają kontroli kasacyjnej. Dlatego w sprawach zakończonych 19 listopada 1996 r. III CKN 13/96 i 18 grudnia 1996 r. – I CKN 21/96 Sąd Najwyższy uznał niedopuszczalność kasacji w sprawach o eksmisję z lokalu mieszkalnego ze względu na zbyt małą wartość przedmiotu zaskarżenia.

Ostatnim zagadnieniem, poruszonym w niniejszym przeglądzie, jest obowiązek wskazywania wartości przedmiotu zaskarżenia w sprawach o roszczenia majątkowe (art. 393³ k.p.c.). Literalne brzmienie wskazanego przepisu nakazuje przestrzeganie tego formalnego wymagania w każdym wypadku, gdy powód (wnioskodawca) domaga się roszczenia majątkowego. W **postanowieniu z 19 grudnia 1996 r. II CKN 67/96** Sąd Najwyższy wyjaśnił, że obowiązek ten dotyczy jednak tylko wypadków, gdy oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia ma znaczenie dla rozstrzygnięcia (np. o kosztach procesu). Jeżeli wartość ta nie ma żadnego znaczenia i nie wpływa na dopuszczalność kasacji w myśl art. 393 pkt 1 k.p.c., jej wskazywanie jest zbędne.